

ЖЮЛЬ ВЕРН

РОБИНЗОНЛАР
МАКТАБИ



МУЗЛАР
ИСКАНЖАСИДА

БИРИНЧИ БОБ

МОТАМ БАЙРОҒИ

18... йил 12 май. Дюнкерк шаҳрининг кўҳна черкови кюresi тонгги соат бешда уйғониб, ҳар кунги одати-ча саноқлигина художўй балиқчилар қатнашадиган эрталабки ибодат пешволигига отланди.

Руҳоний ридосига бурканиб, меҳроб томон чоғланаётган дамда нимадандир ҳаяжонланган ва суюнган бир киши кийиниш ҳужрасига кириб келди. У олти-миш ёшлардаги миқти ва тетик, ёқимтой ва истарали денгизчи эди.

– Кюре жаноблари, – ҳовлиқди у, – тўхтанг, бир нафас шошмай туринг!

– Сизни каллайи саҳарда қайси шамол учирди, Жан Корнбют? – сўради ҳайратда қолган кюре.

– Қайси шамол учирганини айтайми? Шу тобда сизни бир бағримга босмасам ўлиб қоламан-да, жаноби кюре.

– Мен-ку бунга қаршимасман-а, аммо аввал ибодатни адо этиб...

– Ибодат! – қаҳ-қаҳ урди кекса денгизчи. – Сиз ҳали ибодат қиламан деб ўйлаяпсизми? Мен шунга йўл қўяманми?

– Нега йўл қўймас экансиз? Мундай тушунтириб-роқ гапиринг, ахир. Ана, учинчи қўнғироқ ҳам жаранглапти...

– Неча бор жарангласин, қўнгирогингиз шу бугуннинг ўзида яна бир карра чалиниши муқаррар, кюре жаноблари. Ахир, ваъда бергансиз: ўғлим Луи билан жияним Марининг никоҳини ўзингиз ўқийсиз-ку!

Кюре қувонч билан қичқирди:

– Ё Тангрим! У сафардан қайтдимиз, а?

– Ҳа-да, – жавоб берди Жан Корнбют қўлларини ишқалаб. – Келяпти. Бугун саҳар чоғи кузатув постидан хабар қилишди: ўша ўзингиз ярашиқли ном қўйиб, «Навниҳол шунқор» деб атаган бизнинг бриг соҳилга яқинлашиб қолибди.

– Чин қалбимдан муборакбод этаман, азизим Корнбют, – дея сўзлаган кюре эғнидаги ридоси ва пешбандини ечди. – Ваъда ёдимда, биродар. Бугунги ибодатнинг пешволигини викарийга топшираман-да, ўғилча соҳилга қадам босган ондаёқ хизматингизга ҳозир бўламан.

– Кўнглингиз тўқ бўлсин, кюре жаноблари, у сизни ортиқ маҳтал қилмайди ҳам. Бўлғуси тўйни ўзингиз овоза қилиб юрувдингиз, энди унинг гуноҳларини афв этишни ҳам ўзингиз сўрайсиз-да. Иннайкейин, шимолий денгизларда қалқиб, сув билан осмон орасида жони омонат юрган йигит қайдан ҳам гуноҳ қила олсин? Қаранг, тўй тантанасини кема қайтган кунга тайинлаб, ажаб иш қилган эканман-да! Мана энди Луи бригдан тушибоқ тўппа-тўғри черков томон йўл олади.

– Бўпти, бора қолинг, Корнбют, бўлинг, ҳамма-ҳаммасини ҳозирлаб туринг.

– Ўқдай учаман, кюре жаноблари. Тез орада кўришгунча!

Денгизчи савдо кемалари бандаргоҳи соҳилидаги уйи томон шошганча йўл олди. Унинг деразаларидан

шимолий денгиз манзаралари якқол кўриниб турар, денгизчи бу билан фахрланарди.

Жан Корнбют ёшлигини беҳуда совурмаган ва хийлагина сармоя орттирган эди. У гаврлик кемачи бой кўлида бир неча йил капитан бўлиб ишлагач, ўзи туғилиб ўсган шаҳарда уй-жой қилди ва ўз сармоясидан «Навниҳол шунқор» номли бригни қурди. Янги кема билан шимолий денгизлар тарафга кўп қатнади, ҳар гал ёғоч-тахта, металл, қорамой каби юклардан яхшигина фойда топарди. Йиллар ўтди, Жан Корнбют кеманинг тасарруфини шижоатли денгизчи бўлиб улғайган ўттиз яшар ўғли Луига топширди. Маҳаллий капитанларнинг айтишича, Дюнкеркда Луининг олдига тушадиган денгизчи йўқ эди.

Луи Корнбют бу галги сафарга қалбида ишқ ва хижрон билан кетганди, у отасининг жияни Марини севарди. Ойимқиз ҳам унинг қайтишини кўзи тўрт бўлиб кутаётганди. Қай бир аждоди голландиялик бўлган йигирма яшаргина нозанин Мари асл Фламанд гўзали эди. Марининг онаси сўнгги нафаси чоғи қизини укаси Жан Корнбютга топширганди. Дарёдил тоға жиянини ўз фарзандидай суйди ва унинг ҳаёт риштасини Луи билан боглаб, икковини бахтли қилишни кўнглига тукканди.

Олисда кўринган кеманинг қайтиши йирик тижорат сафарининг якуни бўлиши билан бирга Жан Корнбют киссасига мўмай даромад деган сўз эди. «Навниҳол шунқор» йўлида сўнгги манзили бўлган Бодоз бандаргоҳидан (ғарбий Норвегия) келаётганди...

Жан Корнбют черковдан қайтганида, уйдагиларнинг бари кемага пешвоз чиқиш ҳозирлиги билан андармон эди. Ёноқлари бахтдан лов-лов ёнаётган Мари бошига келинчаклар тожини ҳам кийиб олибди.

– Ишқилиб улар лангар ташлагунча улгурайлик-да, – деди у куюнчаклик билан.

– Гапинг тўғри, қизалоғим, тезроқ бўлақол! – маъқуллади Жан Корнбют. – Шамол ҳам шимолдан эсмоқда, демоқчиманки, «Навниҳол шунқор»инг жуда тез етиб келади.

– Тўйга ҳамма-ҳамма дўстларимизни айтдингизми, тоға? – сўради Мари.

– Ҳеч ким қолгани йўқ.

– Нотариус билан кюрени-чи?

– Айтдим, қизим. Ўзинг илдамроқ бўл, ҳали сенга қараб қолмайлик тагин.

Шунинг устига Клербо оға кириб келди.

– Буни қара-я, жўра, – хитоб қилди у. – Омадинг кеп қопти-ку! Ҳозиргина ҳукумат катта миқдорда иморат-боп ёғоч-тахта сотиб олишини эълон қилди.

– Эълон қилса менга нима? Ахир, бу ҳукуматнинг иши-ку.

– Тўғри-да, жаноб Клербо, – тоғасини қувватлади Мари. – Биз учун энг муҳими Луининг қайтиши.

– Баҳслашмайман... – ўзиникини маъқуллади Клербо. – Лекин ёғоч-тахта келтирилиши...

– Сиз ҳам биз билан тўйлашиб зиёфат қиласиз, – Жан Корнбют савдогарнинг сўзини бўлиб, қўлини қаттиқ қисди.

– Иморатбоп ёғоч-тахта келгани...

– Қуруқликдан ва денгиздан ташриф буюрадиган барча дўстларимиз қаторида бўласиз. Меҳмонлар айтиб қўйилган, кема командасини ҳам тўла таклиф этаман!

– Биз уларни кутиб олгани соҳилга борамизми? – сўради Мари.

– Албатта! – жавоб қайтарди Жан Корнбют. – Ҳамма боради, жуфт-жуфт бўлиб юрамиз, олдинда созандалар йўл бошлайди.

Меҳмонлар ўз вақтида етиб келишди. Хийла вақтли бўлса-да, таклифга ҳеч ким беэътибор бўлмаганди. Ҳаммага ёққан азамат денгизчи табрикларга кўмилиб

кетганди. Бу дамларда Мари ўз хонасида тиз чўкка-нича дуоларини ижобат қилган Худога астойдил шукрона айтарди. Бир зумдан сўнг у яسانيб, зеболаниб залга кириб борди.

Аёллар унинг манглайдан ўпишди, эркаклар эса қўлини қисиб табрикладилар. Жан Корнбют соҳилга жўнаш фурсати етганини эълон қилди.

Қуёш бош кўтараётган дамларда денгиз томон отланган шукуҳли карвон кўзларни қувонтирарди. Бригнинг лангар ташлаши ҳақидаги хушxabарни бандаргоҳдагиларнинг бари билиб бўлгандики, очиқ эшик ва деразалардан тунги қалпоқлари ҳали ечилмаган юзлаб хайрихоҳлар мўралаб туришарди. Ҳамма ёқдан қутловлар, тотли тилаклар гулдай ёгиларди.

Ана шундай табрик ва тилаклар оғушидаги карвон пристанга яқинлашди. Ҳаво шишадай тип-тиниқ, гўё бобо қуёш ҳам инсонлар шодиёнасига шерик бўлаётганди. Шимолдан эсаётган роҳатбахш еллар енгил тўлқинларни ва балиқчиларнинг жажжи қайиқларини причаллар орасида тебратар, улар ортида оппоқ из қолдириб сузиб борарди.

Шаҳарнинг соҳилбўйи даҳасидан бошланувчи икки тўғоннинг нариги учи хийла олисга, денгиз сувларига чўзилганди. Тўй издиҳомининг кенг қаторлари шимоллий тўғон бўйлаб энг чеккадаги кичкина ҳужрага тезда етиб борди: бандаргоҳ бошлиғи бу ерда навбатчи эди.

Жан Корнбютнинг яқинлашиб келаётган кема-си тобора яққол кўрина бошлаганди. Шамол кучайди. «Навниҳол шунқор» ҳамма елканларини ёйганча шитоб билан келарди. Афтидан, кемадаги қувонч ҳам соҳилдагидан кам эмасди. Қўлига дурбин тутиб, денгиздан кўз узмаётган Жан Корнбют дўстларининг сўровларига кулиб-қувнаб жавоб қайтарарди.

– Ана менинг зебочеҳра кемажоним! – хитоб қилди у. – Бут-бутун, тирналган ҳам эмас, ҳозиргина Дюн-

керкдан чиққандай. Ҳар қандай фалокатлардан Худо асрабди уни.

– Ўғлингиз кўриняптими? – сўради кимдир.

– Ҳозирча йўқ. Албатта, у зарур юмушлар билан банд бўлса керак.

– Ие, нега байроқ кўтарилмаяпти? – ҳайрон бўлди Клербо.

– Бунисини билолмадим, биродар, ҳар ҳолда шунга лойиқ бирор сабаб бордир-да.

– Тоғажон, дурбинни менга беринг, – жиқиллади Мари Корнбютнинг қўлига ёпишиб. – Луини биринчи бўлиб ўзим кўрайин!

– Ие, у менинг фарзандим бўлади-я, хоним!

– Нима қипти? – қиқирлади қизча. – Ахир, ўттиз йилдан бери ўғлингиз-ку, қаллигим бўлганига эса икки йил бўлди, холос.

Бу орада «Навниҳол шунқор» тобора яқин келиб, шакл-шамойили аниқ кўринаётганди. Команда лангар ташлашга шайланиб, юқоридаги елканлар йиғилганди. Энди жонсарак матрослардан баъзиларини таниш ҳам мумкин бўлса-да, Мари ва Жан Корнбют ақалли қўл силтаб қувониш илинжида ёш капитанни излаб жавдирашарди.

– Худо ҳақи, капитан ёрдамчиси Андрэ Васлингни аниқ кўряпман! – дея тўсатдан бақириб юборди Клербо.

Бошқа бир одам луқма солди:

– Анавиниси дурадгор Фидель Мизон-ку!

– Бизнинг дўстимиз Пенеллан ҳам кўриниб қолди, – деди яна биров кема томон қўл силкаб.

Бандаргоҳ билан бриг орасидаги масофа уч кабельтов¹ қолган лаҳзаларда гафелда² қора байроқ кўринди... Демак, кема бортидагилар мотамда!

¹ Кабельтов – 185,2 метрга баробар денгиз масофа ўлчови.

² Гафель – қуйи томони кеманинг мачтасига кўндаланг қоқилган эгри тўсин, қиялама елкан учини боғлашга хизмат қилади. (Таржимон изоҳлари – Р.У.)

Кутиб олувчилар қалбида мудҳиш қайғу бош кўтарди, кўнгли машъум хабарни ҳис этган ойимқизнинг юраги ёрилаёзди.

Кема қадди букик азадор мисоли кириб келаркан, портга қабристон сукунати чўкканди. Бриг тахта кўприкка қадалиб лангар ташлади. Мари, Жан Корнбют ва барча меҳмонлар ўша ёққа отилиб, бир дақиқадан сўнг бортга чиқиб боришди.

– Ўғилгинам! – базўр ингради ота.

Матрослар бошларини букиб мотам байроғига имо қилишди.

Мари эса алам билан чинқирганича кекса Корнбютнинг қўлларига беҳуш йиқилди.

«Навниҳол шунқор» бандаргоҳга Андрэ Васлинг бошқарувида қайтган бўлиб, минг афсуски, унинг бортида ёш капитан – Марининг қаллиғи Луи Корнбют йўқ эди.

ИККИНЧИ БОБ

ЖАН КОРНБЮТНИНГ РЕЖАСИ

Гамхўр қўшнилар Марини олиб кетишди. Капитан ёрдамчиси Андрэ Васлинг қарияга ўғлининг бошига тушган фожиа ҳақида гапириб берди. Кема кундалигига бу хусусда қуйидаги маълумот қайд этилганди:

«26 апрель. Мальстрим¹ кенглиги. Жануби-ғарбдан эсаётган даҳшатли довул қутурмоқда. Бўрон туфайли елканларини йигиб, ҳаракатдан тўхтаб турган кемада қандайдир нотаниш шхунадан фалокат сигнали олинди. Олд мачта ва елканларидан айрилган номаълум шхунани оқим ва шамол Мальстрим гирдоби тарафга

¹ Мальстрим (Мальштрем) – Норвегия соҳиллари яқинидаги денгиз гирдоби. (Таржимон изоҳи – Р.У.)

суриб кетаётганди. Уни муқаррар ҳалокат кутаётганини кўргач, капитан Луи Корнбют нотаниш денгизчиларга ёрдам беришга қарор қилди. Бунга команданинг ҳамма аъзолари қарши эди. Аммо капитан шлюпкани сувга тушириб, матрос Кортруа ва рулевой Пьер Нукэ билан қайиқдан жой олди. Улар туман орасида олислаб, кўринмай кетгунча, «Навниҳол шунқор» бортидагилар кўз узмасдан кузатиб туришди. Денгизни тун қоронғилиги қоплади. Бўрон тобора қутуриб борарди. «Навниҳол шунқор»ни яқин орадан ўтувчи оқимлар ҳар лаҳза суриб кетиши ва Мальстримнинг домига дучор қилиши ҳеч гап эмасди. Кема ўз измини шамолга топширишга мажбур бўлди. Команда воқеа жойида бир неча кун айланиб, беҳуда излади: аммо на шлюпкадан, на шхунадан, на капитан Луи ва унинг икки ҳамроҳидан ном-нишон топмади. Ахийри Андрэ Васлинг матросларни тўплаб, кема бошқарувини ўз зиммасига олди ва Дюнкеркка етказиб келди».

Барча кема ҳужжатлари каби бу ҳиссиз ва мухтасар ёзувларни ўқиган Жан Корнбют хуни бийрон ёш тўқди. Ўғли ўз ҳамкасбларини қутқариш учун жон фидо қилганигина унинг мотамсаро қалбига ягона таскин бўлиб қолганди. Шўрлик ота тобора дардини тирнаётган бригни тез орада тарк этиб, хувиллаган уйига қайтди.

Кулфат хабари яшин тезлигида бутун шаҳарга ёйилганди. Кекса денгизчининг кўпдан-кўп дўст-биродарлари пайдар-пай самимий ҳамдардлик изҳорига шошди-лар. «Навниҳол шунқор»нинг матрослари ҳам ташриф буюришди ва фожа тафсилотларини сўзлаб беришди. Мари эса қаллигининг жасорати ҳақида Андрэ Васлингдан ҳамма билганларини айтишни талаб қиларди.

Аччиқ кўз ёшларига фарқ бўлган Жан Корнбют чуқур ўйларга толди. Эртаси куни тонгда кириб келган Андрэ Васлингни саволга тутди:

– Айтинг-чи, Андрэ, ўғлим ҳалок бўлганига имонингиз комилми?

– Минг афсуски, жаноб Жан, бу айна ҳақиқат!

– Сиз уни излаб, имкони бор ҳамма ишни қила олдингизми?

– Мутлақо ҳамма ишни, жаноб Корнбют! Бахтга қарши ўғлингиз ва ҳамроҳларини Мальстрим гирдоблари ҳалок қилганига шак-шубҳа йўқ.

– Андрэ, яна капитан ёрдамчиси бўлиб қолишни хоҳлармидингиз?

– Бу капитан ўзи ҳал қиладиган масала, жаноб Корнбют.

Капитан ўзим бўламан, – жавоб қайтарди кекса денгизчи. – Мен кемадаги юкни зудлик билан тушираман ва ўғлимни топиш учун сафарга отланаман.

– Аммо Луи ҳалок бўлган! – қатъий оҳангда такрорлади Андрэ.

– Эҳтимол, – қизишиб эътироз билдирди Жан Корнбют, – лекин омон қолган бўлиши ҳам мумкин-ку! Мен Норвегиянинг у бош уриши мумкин бўлган ҳамма портларини ахтариб кўрмоқчиман. Ана шунда ҳам ўғлимни топишга бўлган муқаррар умидим узилишига амин бўлганимдан сўнггина армон билан ўлмоқ учун уйимга қайтаман.

Жан Корнбютнинг қарори қатъийлигини ҳис этган Андрэ Васлинг ортиқ баҳслашмай чиқиб кетди.

Жан Корнбют меҳмонни кузатибоқ жиянини ўз режасидан воқиф қилди. Марининг кўзлари жиққа ёшга тўлиб, томчилар орасида умиднинг заиф учқунлари милтирарди. Айна лаҳзага қадар у қаллиғидан буткул умид узиб бўлганди. Энди эса қизнинг қалбида туғилган умид унинг бутун борлигини банд эта бошлаганди.

Кекса капитан «Навниҳол шунқор»да зудлик билан денгизга чиқишга аҳд қилди. Ўта мустаҳкам бриг

ҳеч ҳалокатга йўлиқмаган бўлиб, мутлақо таъмирта-
лаб эмасди.

Жан Корнбют агар матрослар яна сафарга чиқишга
рози бўлсалар, командани ўзгартирмаслигини эълон
қилди. Ягона янги одам унинг ўзи бўлиб, ўғлининг
ўрнига кемани бошқармаса бўлмасди.

Луи Корнбютнинг ҳамроҳларидан ҳеч бири бу
таклифни рад этгани йўқ. Улар орасида денғизлар-
ни чарх уриб кезган Алэн Тюркьет, дурадгор Фидель
Мизон, ҳалок бўлган рулевой Пьер Нукэнинг ўрнини
эгаллаган бретониялик Пенеллан, кўп синовлардан
ўтган Градлен, Опик, Жервикдай шоввозлар бор эди.
Фақат қандайдир сабабларга кўра Андрэ Васлингнинг
жавоби мужмал бўлиб, ўйлаб кўриш учун бир неча
кун муҳлат сўраганди.

– Ихтиёр ўзингизда, – деди унга Корнбют. – Аммо
билиб қўйингки, агар рози бўлсангиз, сизни бажони-
дил қабул қиламиз.

Бретониялик Пенелланнинг садоқатига Жан Корн-
бют шак-шубҳа қилмасди, зеро, илгариги сафар чоғлари
кўп ҳамроҳ бўлишган. Ўша пайтларда бу содиқ денғиз-
чи бир баҳонайи сабаб билан қирғоқда қолгудай бўлса,
узун қиш кечалари жажоки Марини қўлидан қўймасди.
Аниқки, қария уни ўз қизидай кўриб, оталарча меҳр
қўйган бўлса, қизалоқ ҳам уни фарзандлик муҳаббати
билан суярди. Пенеллан кемани янги сафарга ҳозир-
лаш учун жону дили билан ҳаракат қилаётганди. Унинг
фикрича, Андрэ Васлинг ҳалокат домига тушган шерик-
ларини астойдил ахтарган эмасди. Лекин Андрэнинг
ўшанда тутган йўлини оқлашга ҳам асослар етарли: ка-
питанлик масъулиятини зиммасига олгач, кемани ва
экипажни хавф остида қолдира олмасди...

Бир ҳафта ҳам ўтмасдан «Навниҳол шунқор» шай
ҳолга келди. Фақат кемадаги юклар сотиладиган мол-

лардан эмас, балки турли-туман озиқ-овқатлардан иборат эди: тузланган гўшт, қуритилган нон, ун ва картошка тўла тўрвалар, ичимликлар, қаҳва, тамаки, чой...

Жўнаш 22 майга белгиланди. Бир кун аввал Жан Корнбютнинг уйига Андрэ Васлинг кириб келди, у ҳали ҳам иккиланаётган бўлиб, жавоби аниқ эмасди.

Эшик очиқ бўлса-да, Жан Корнбют уйда йўқ эди. Андрэ кирган залга Марининг хонаси туташ бўлиб, ичкарида икки киши гаплашаётганди. У Мари билан Пенелланнинг овозини таниди ва индамай қулоқ солди. Афтидан улар анчадан буён суҳбатлашарди ва чоғи ойимқиз бретонияликнинг қай бир мулоҳазасига мутлақо қўшилмаётганди.

– Тоғам Корнбют неча ёшга кирган? – сўради Мари.

– Олтмишларда бўлса керак, – жавоб берди Пенеллан.

– Ана, шу ёшдаям у ҳеч қандай хатарни писанд қилмасдан ўғлини излашга отланмоқда.

– Аммо капитанимиз ҳали бардам ва бақувват инсон-да, – эътироз билдирди Пенеллан. – Унинг жуссаси дубдан, мушаклари эса чўяндан ясалган. Шунинг учун ҳам у ҳақда сира шубҳа йўқ.

– Меҳрибон отагинам, – давом этди Мари, – менга муҳаббатнинг ўзи куч-қувват бағишлайди. Қолаверса, умидим Худодан, бизни ўзи ёрлақайди. Сиз мени доим тушунардингиз-ку, ёрдам беринг, ахир.

– Мари, бунинг асло иложи йўқ. Тақдир пешонамизга не саргардонликларни ёзгани, бизни не кўргиликлар кутаётгани номаълум. Қанча-қанча валломат йигитларни шимолий денгизлар ютиб юборганини сен ақлинггаям сиғдиrolмайсан!

– Нега тушунмайсиз ахир? – ўзиникини маъқуллади қиз. – Бу гапларингиз ҳеч нарсани ўзгартиrolмай-

ди. Агар сиз ҳам йўлимни тўссангиз, мендан кўнглингиз қопти деб ўйлайман.

Андрэ Васлинг қизчанинг истагини фаҳмлаб бўлганди. У бир дақиқа ўйлади-да, қатъий қарорга келди. Шунинг устига кекса денгизчи кириб келди ва Андрэ унга рўпара бўлди.

– Жан Корнбют, сизнинг таклифингизни қабул қилганим бўлсин. Вазият ўзгарди ва энди кемада қола оламан. Менинг кўмагимга мутлақо ишонишингиз мумкин.

– Сизга ҳамиша ишонардим, Андрэ Васлинг, – деди Корнбют ва унга қўл узатди. – Мари, бу ёққа қарагин, чирогим!

Мари ва Пенеллан залга чиқиб келишди.

– Биз эрталаб тўлқинлар қайтар маҳали лангарни кўтарамиз, – деди кекса денгизчи. – Шўрлик Маригинам, бугун сен билан биргаликда сўнгги оқшомни ўтказамиз.

– Тоғажон! – Мари ўкирганча Жан Корнбютнинг багрига отилди.

– Худо хоҳласа, қаллиғингни топиб келаман, қизим.

– Албатта, Луини излаб кўрамиз, – қувватлади Васлинг.

– Сиз ҳам борасизми? – жонланди Пенеллан.

– Ҳа, Андрэ Васлинг сафар чоғи менинг ёрдамчим бўлади, – жавоб қайтарди кекса Корнбют.

– О-о, – қулочини керди бретониялик, унинг кўзларида ғайритабиий ифода бор эди.

– У абжир ва уддабурон йигит эмасми, маслаҳатлари бизга қўл келади.

– Мени уялтирманг, капитан, сизга ўргатиб бўларканми? Сизники каби соғлиқ ва тажриба ҳеч кимда йўқ.

– Хуллас, дўстларим, эрталабгача хайр! Зудлик билан кемага жўнанг ва ҳаракатингизни қилинг. Кўришгунча, Андрэ! Кўришгунча, Пенеллан!

Капитан ёрдамчиси ва матрос чиқиб кетишгач, тоға-жиян холи қолдилар. Ўша қайғу тунида Мари дарё-дарё ёш тўқди. Ғамга ғарқ бўлган қизалоқнинг ярасини янгиламаслик учун капитан эрталаб хайрлашмай кетишга қарор қилди. У жиянининг манглайдан сўнгги бор ўпди ва тонгги соат учда унга билдирмай йўлга отланди.

Кузатиб қўйиш учун кекса денгизчининг барча ёру дўстлари портда ҳозир эдилар. Яқиндагина Мари ва Луини никоҳлаш умидидаги кюре ҳам сафар олдидан оқ фотиҳа бериш учун етиб келганди. Жан Корнбют кузатувчиларнинг қўлларини маҳкам қисиб хайрлашди ва бир сўз демай кема бортига кўтарилди.

Экипажнинг ҳамма аъзолари ўз ўрнини эгаллаганди. Андрэ Васлинг сафар олдидан сўнгги фармойишларни берди. Елканлар ёйилиб, лангар кўтарилди ва бриг шимоли-ғарбдан эсаётган енгил шабада билан соҳилдан олислаш бошлади. Тиз чўккан оломон ўртасида тик турган кюре пичирлади:

– Бу бандаларингни ўзингга омонат топширдик, Тангрим!

Бу кема қай манзилга чоғланди? У сон-саноқсиз денгизчиларнинг бошини еган, маҳрумиятлар тўла йўлдан боради! Сувда қалқиб бораркан, кўзлаган манзили ҳеч кимга маълум бўлмаган бу командани енгиб ўтилиши зарур не-не хавф-хатарлар кутар эди. Энди бу кема фақат Худонинг измида! Бриг қай бандаргоҳга лангар ташлайди? Буни ёлғиз Парвардигордан бўлак ҳеч ким билмайди.

УМИД УЧҚУНИ

Йилнинг бу мавсумида денгиз ювош тортиб қолардики, кеманинг йўл-йўлакай ортиқ ушланмасдан ҳалокат манзилига тезроқ етиб олишидан умид қилса бўларди.

Жан Корнбют кўзлаган режа бундай эди: дастлаб Ферер оролларида тўхташади, негаки, шимолий шамол жабрдийдаларни ўша соҳилларга суриб кетган бўлиши мумкин. Капитаннинг мўлжалига кўра, ўша атрофдаги бандаргоҳлар қараб чиқилгач, Шимолий денгизга ўтишади ва Норвегия қирғоқларидаги барча портлар то Бодоэгача кўздан кечирилади. Чунки, бу манзиллар ҳалокат жойига яқин эди. Ана ундан сўнг, башарти зарурат туғилса, олис шимол томонларга йўл оладилар.

Андрэ Васлинг эса бунга қарши.

– Исландияга бориш керак, – дейди у.

– Йўқ, – эътироз билдирди Пенеллан, – ҳалокат чоғи бўрон гарб томондан ёпирилганди. Менимча, улар Мальстрим гирдобига тушмаган ва довул уларни Норвегия соҳилларига улоқтириб ташлаган бўлса керак.

Тортишувлар якунида шундай қарорга келишди: имкон борича капитаннинг мўлжалига кўра ҳаракат қилишади ва то бирон бир дарак топилгунига қадар сузишда давом этаверадилар...

Эртаси куни Жан Корнбют харитани ёйганча ўй-хаёлларига ғарқ бўлиб ўтирарди. Кутилмаганда жажжи бир қўл елкасини сийпалади ва қулоқлари остида нозик шивирлаш эшитилди:

– Бардам бўлинг, тоғажон!

У шартта ортига ўгирилди ва тошдай қотиб қолди. Мари унинг бўйнидан қучоқлади.

– Мари, қизалогим! – хитоб қилди капитан. – Қаёқдан келиб қолдинг?

– Модомики, ота ўғлини қутқариш учун денгизда сарсон экан, аёл ҳам ўз эрини излаши керак-да.

– Шўрликкина! Қора кунларга, мудҳиш мушкулотларга қандай бардош берасан? Сен туфайли сафаримиз янада огир кечишини ўйламадингми, қизим?

– Йўқ, тогажон, мен барига чидайман.

– Мари, денгиз бизни қаёққа улоқтиришини ҳеч ким айтолмайди ахир. Манави харитага бир қарагин: ҳозир шундай бир жойга яқинлашяпмизки, бу биз каби ёруғ дунёнинг не-не кулфатларини кўрган денгизчилар учун ҳам кўрқинчли. У ҳолда новдадайгина сен қизнинг ҳолинг не кечади, болам?..

– Йўқ, тоға, мен денгизчи оиласида туғилган қизман! Гўдаклигимдан буён денгиз довуллари ва ҳалокатлар ҳақидаги ҳикоялар қулоғимга қуйилади! Мен сизнинг ва кекса дўстим Пенелланинг ёнида бўлмоқчиман, холос.

– Пенеллан! Ҳали сени кемага ўша яширдими?

– Ҳа, тоға, ахир унинг ёрдამисиз ҳам кемага чиқиб олишимни ўзи биларди-да.

– Пенеллан! – қичқирди Корнбют.

Рулевой кириб келди.

– Бўлар иш бўпти, Пенеллан. Аммо кўзингни оч, Марининг ҳаёти учун калланг билан жавоб берасан!

– Кўнглингиз тўқ бўлсин, қизалогимиз жуда матонатли ва бардошли... У бизнинг халоскор фариштамиз бўлади. Иннайкейин, шунисиниям айтиб қўяй: «Ҳаракатда – баракат» – деган нақл бор.

Матрослар келинчаклар уйидай жиҳозланган шинам каютани Марининг ихтиёрига топширишди.

Саккиз кун ўтгач, «Навниҳол шунқор» Ферер оролла-рига лангар ташлади. Бироқ ҳарчанд уринишмасин, бирор натижа чиқмади. Соҳил бўйларини титиб юборган бўлсалар-да, на кеманинг синиқларини кўрдилар, на жабрланганлар дарагини тополдилар. Умуман, ҳалокат ҳақида эшитган одамнинг ўзи йўқ эди.

Кема Ферер оролларида ўн кун турди ва 10 июнда лангар кўтарилди. Денгиз сокин эди. Қулай шамол қўл келиб, Норвегияга тезда етиб олишди. Афсуски, Скандинавиянинг гарбий соҳиллари ҳам уларни ноумид қайтарди.

Капитан энди то Бодоэгача боришга қарор қилди. Луи Корнбют ва икки матрос ёрдам бермоқчи бўлган номаълум кеманинг номи ана шу портда аниқланса ажаб эмас.

Бриг Бодоэ бандаргоҳида 30 июнь куни тўхтади. Бу ердаги маҳаллий ҳукумат вакиллари соҳилдан топилган тиқинли шишани келтириб беришди. Унинг ичидаги ҳужжатда қуйидаги битик бор эди:

«26 апрель, «Фрейерн» кемаси, «Навниҳол шунқор»дан ёрдамга қайиқ келгач, оқим бизни музликлар томонга суриб кета бошлади. Эндиги тақдиримиз Худога таваккал, ўзи асрасин!»

Жан Корнбют Тангрига шукрона айтди. Ҳар ҳолда изга тушгандилар-да. Шак-шубҳа йўқки, «Фрейерн» деганлари денгизда бедарак йўқолган (афтидан оқим шимолга улоқтириб ташлаган) Норвегия кемасининг ўзгинаси эди...

Шошилиш керак, ҳар бир кун ғанимат. «Навниҳол шунқор» зудлик билан шимолий денгизларда учрайдиган бало-қазоларга ҳозирланди. Кемани синчиклаб кўздан кечирган дурадгор Фидель Мизон амин бўлдики, бриг ишончли бичимда ва мустаҳкам қурилган, музлар билан тўқнашиб кетишдан қўрқишга асос йўқ.

Арктика денгизларида неча марталаб кит овлаган Пенелланнинг жонсараклиги билан иссиқ чойшаблар, мўйнали пўстинлар, тюлень терисидан тикилган этиклар ва чанабоп ёғоч-тахталар керагича гамланганди. (Ойнадай яхмалак устида юришга чанагина ярайди, холос-да.) Башарти Гренландия томонларда қишлаб қолгудай бўлсалар, спирт ва тошқўмир захираси ҳам етарли эди. Қутб минтақаларида денгизчиларни азоблайдиган хасталиклардан бири цинга бўлиб, ундан сақланиш учун зарур миқдордаги лимон ҳам олишган: бунга ҳазилакам ҳаракат ва харажат кетгани йўқ. Захиралар шунчалик мўл-кўл эдики, ахийри тузланган гўшт, қаттиқ нон ва ичимлик озиқ-овқат омборларига сигмасдан трюмга ҳам қўйилди. Ниҳоятда тўйимли ҳисобланувчи пеммикан¹ эса керагича олинган. Ҳиндулар егулиги бўлмиш пеммиканнинг озгинаси ҳам қоринни анчагача тўқ тутарди.

Жан Корнбютнинг буйруғи билан музларни кесиш, ёриш ва жилдириш учун арра, мисранг ва темир поналар ҳам унутилган эмас. Чана судрайдиган юкчи итларни эса Гренландиядан сотиб олишмоқчи эди.

Бутун команда ана шу тараддудларга саъй қилиб, жон-жаҳди билан ишларди. Матрослардан Опик, Жервик ва Градлен бу ишларда Пенелланнинг йўл-йўригига амал қилишар ва унинг маслаҳатига кўра ҳали-бери иссиқ қўйлақларини киймоқчи эмасдилар. Ваҳоланки, қутб чизигидан шимолда жойлашган бу кенгликларда ҳарорат сезиларли даражада паст бўларди.

Айни чоғда Пенеллан ҳеч кимга индамаган бўлса-да, Андрэ Васлингнинг ҳар бир қадамини кўздан қочирмай кузатарди. Келиб чиқиши голландиялик бўлган бу шахснинг бандаргоҳга қайлардан келиб

¹ Пеммикан – зираворли гўшт толқони.

қолгани ҳеч кимга маълум эмас. У ёмон денгизчи эмасди ва «Навниҳол шунқор» бортида икки бор сафарга чиққан эди. Андрэнинг Марига ортиқча эътибори ва мулозаматини демаса, ҳозирча Пенеллан ундан ҳеч бир айб топа олгани йўқ. Шундай бўлса-да, рулевой кузатувларини давом эттиришга қарор қилди.

Экипажнинг яқдиллиги билан бриг 16 июль куни сузишга шай эди, шунда кеманинг Бодоэга келганига икки ҳафта бўлганди. Йилнинг бунақа пайтларида Арктика денгизлари сокин бўлиб, кема қатнови учун қулай эди. Икки ойдирки, ҳаво илиб, қидирув ишлари осон кечишидан умидвор қиларди. Хуллас, «Навниҳол шунқор» лангарини кўтарди ва Брустер бурни томонга сузиб кетди. Кўзланган манзил Гренландиянинг шарқий соҳилида – 70 даража шимолий кенгликда жойлашган.

ТҮРТИНЧИ БОБ

МУЗЛАР ИСКАНЖАСИДА

Йигирма учинчи июль куни кечки пайт денгизда дастлабки айсберглар яқинлашиб келаётганининг аломатлари кўрина бошлади. (Бу музтоғлар Дания бўғозидан ўтиб, очиқ океан кенгликлари сари «дайдиб» кетарди.) Дарҳол мачта устидаги кузатувчиларнинг ҳушёрлиги оширилди: айсберглар билан тўқнашувга сира йўл қўйиб бўлмасди.

Экипаж икки гуруҳга бўлинди. Биринчиси Фидель Мизон, Градлен ва Жервикдан иборат бўлиб, Андрэ Васлинг, Опик ва Пенеллан иккинчи гуруҳга киритилди. Энди навбатчилик икки соатдан ортиқ давом этмайди, чунки, қутб совуғида киши тез толиқади. «Навниҳол шунқор» бор-йўғи 63-шимолий кенгликка етган бўлса-да, ҳаво – 9 даража совуқ эди.

Қор аралаш ёмғир тўхтамай ёғарди. Шамол сал шаштидан тушганда, Мари палубага чиқди. Унинг кўзлари шимолнинг нохуш қиёфасига кўника бошлаганди.

Биринчи август куни Мари одатига кўра «дум» тарафдаги палубага сайр қилгани чиқиб, тогаси, Андрэ Васлинг ва Пенеллан билан суҳбатлашиб турарди. Ана шу пайтда «Навниҳол шунқор» икки йирик музлик ўртасидаги кенглиги уч милча келадиган йўлакка кирди: муз бўлаклари жануб томонга оқиб борарди.

– Яқин орада қуруқликка етамизми? – сўради ойимқиз.

– Уч ё тўрт кундан сўнг, – жавоб берди Жан Корнбют.

– Ўшанда шўрлик Луидан бир хушxabар тополсак қанийди!

– Ажаб эмас, Мари, лекин у кунгача узоқ сузмасак эди деган хавотирдаман. Менимча, «Фрейерн»ни денгиз олис шимолга улоқтириб ташлаган кўринади.

– Ўйлашимча, сиз ҳақсиз, – таъкидлади Андрэ Васлинг. – Чунки, норвеглар кемасини кўзимиздан қочирган довул уч кунгача тўхтамаганди ва шунча вақт мобайнида анча олисларга обориб ташлаши мумкин. Қолаверса, шхуна шамолга дош беролмасдиям.

– Ижозатингиз билан мен бўлак фикрдаман, – эътироз билдирди Пенеллан. – Ўшанда апрель ойи бўлиб, ҳали кунлар илимаганди, шу боис шхунани музлар тўхтатиб қолган бўлса керак.

– У ҳолда кема зирапчадай парчаланиб кетгани аниқ. Ахир, экипаж шхунани бошқара олмай қолган-ку.

– Аммо музлар устидан қуруқликка етиб олиш уларга қийин бўлмагандир, – давом этди Пенеллан. – Негаки, ер яқин эди.

– Биз ана шунисидан умидвормиз-да, – дея капитан ёрдамчиси билан рулевой ўртасида ҳар куни бўладиган туганмас баҳсга нуқта қўйди Жан Корнбют. – Ўйлайманки, тез орада қуруқликни кўрамиз.

– Ана ер! – ҳовлиқди Мари. – Тоғлар, тоғларни қаранг!

– Йўқ, қизалогим, – деди Жан Корнбют, – булар айсберглар-ку. Улар йўлимизда биринчи марта пайдо бўлиши, орасига тушиб қолгудай бўлсак, шишадай уқалаб ташлайди. Пенеллан, Васлинг, кемани бошқаришда ҳазир бўласиз энди.

Уфқда кўринган муз тоғлар элликдан зиёд бўлиб, улар бригинг рўпарасига келаётганди. Пенеллан рул чамбарагини маҳкам тутди. Жан Корнбют мачтага тирмашди ва ўзи йўл кўрсата бошлади.

Кечга бориб бриг ҳамма томондан муз тоғлар қуршовида қолдики, уларнинг сиқувига дош бериш амри маҳол эди. Аммо кема бу сузувчи қоялар орасидан йўл топиши шарт, энг оқилона тадбир – олға юриш. Ана шу лаҳзаларда тагин бир муаммо кўндаланг бўлди: кема қаёққа кетаётганини тусмоллаб ҳам бўлмасди. Атрофдаги муз қоялар сафи йўлни тўсиб, мўлжал олишга халақит қиларди. Туман қуюқлашиб, теваракни қоронгилик босди, Мари ўз каютасига тушиб кетди. Капитаннинг буйруғига биноан саккиз кишидан иборат экипаж тўлиғича палубада қолди. Денгизчилар узун дастакли темир чангаклар билан қуролланган бўлиб, йўлда учрайдиган музларни суришлари лозим эди.

Тез орада «Навниҳол шунқор» айсберглар орасидаги шунчалар хавfli тор йўлакка кириб қолдики, пастки рейлар¹ учини муз туртиб кетиши ҳеч гап эмасди. Эҳтиёткорлик юзасидан устки рейни вант-

¹ Рей (рея) – мачтадаги кўндаланг сарров.

ларга¹ тегадиган даражада эгиб қўйишди. Хайриятки, бу кеманинг тезлигини пасайтиргани йўқ ва юқоридаги елканлар шамолга ўнг бўлиб, хийла жадал суръатда сузиб боришарди. Кеманинг ихчамлиги ана шу дамларда қўл келди: туманга ҳам қарамасдан тор ораликдан ўтиш мушкул кечмаётганди, гоҳида айсбергларга чап бериб, гоҳо эса қасир-қусур билан туртиниб сузардилар.

Жан Корнбют палубага тушди. Қоронгилик қуюқлашгач, у мачта устида ҳеч нимани кўра олмай қолганди. Энди юқоридаги елканларни ҳам йиғмаса бўлмасди, билъакс кема ҳар лаҳзада айсберг билан тўқнашишим мумкин эди, ана у ҳолда ҳалокат муқаррар!

Чангаклар билан музларни турткилаётган матрослар ўртасида турган Андрэ Васлинг зорланди:

– Бундай сафарга лаънатлар бўлсин!

– Омон-эсон ўтиб олсак, музлар чангалида халоскоримиз бўлган Биби Марям шарафига энг катта шамни ёқамиз, – деди Опик.

– Олдимиздан чиқадиган сузувчи тоғларнинг сонини Худо биледи ҳали! – ваҳима қилди капитан ёрдамчиси.

– Ўша тоғлар ортида бизларни нелар кутаётганини-чи? – деди бир матрос.

– Жаврайверма! – жерқди уни Жервик. – Яхшиси чангакни маҳкам ушла! Бу қуршовдан чиқиб олайлик, кейин валақлайверасан.

Ана шу дамда ваҳимали муз қоя кўринди. У тўппатўғри «Навнихол шунқор»нинг устига бостириб келарди: тўқнашув муқаррар! Айсберг йўлакни кўндаланг тўсгани боис кема унинг на ўнг ва на чап томонидан ўта оларди.

¹ Вант – елканларни мустаҳкамловчи арқонлар. (Таржимон изоҳлари – Р.У.)

– Руль ишляптими? – сўради Жан Корнбют.

– Йўқ, капитан. Кема рулга бўйсунмай қўйди, – жавоб берди Пенеллан.

– Ҳой азаматлар! – қичқирди капитан экипажга қараб. – Бўш келманглар! Чангакларни астойдил ишга солинг!

«Йўлтўсар» айсбергнинг баландлиги олтмиш футдан¹ кам эмасди. Худо кўрсатмасин, агар ағдарилгудай бўлса, кемани кўз очиб юмгунча мажақлаб ташларди. Ўша дамларда ҳамма юрагини ҳовучлаб қолган, бу ваҳималарнинг поёни йўқдай туюларди. Капитаннинг буйруғига ҳам қулоқ солмай қўйган матрослар иш жойларини ташлаб, «дум»га тўпланиб олишганди.

Лекин кема билан айсберг орасида ярим кабельтовдан ҳам озроқ масофа қолган лаҳзада тўсатдан бўғиқ шовқин эшитилди ва даҳшатли тўлқин устида лопиллаётган бригнинг бурнига шиддат билан кучли сув ёпирилди.

Матрослар қўрқувдан бақириб юборишди, аммо рўпарада бояги айсберг кўринмасди. У кўздан ғойиб бўлган ва йўл бемалол очилган, олдиндаги бепоён денгиз кенгликлари ботаётган қуёш нурларида ярақларди. Хуллас, кема энди бехатар йўлга чиқиб олган эди.

– Ҳа-да, – хитоб қилди Пенеллан, – ахир, ҳаракатда – баракат, деб қўйибдилар! Энди марсель ва фокни жой-жойига қўйинг!

Бўлиб ўтган ҳодиса бу кенгликлар учун одатий ҳол эди. Яъни айсберглар эриш жараёнида бўлиниб-бўлиниб кетса-да, мувозанати сақланиб, сузиб юраверади. Аммо хийла илиқроқ уммон сувларига ўтгач, бу музтоғлар остидан эрий бошлайди ва аста-секин бўйи пастлаб боради. Бундай айсберглар бошқаси билан

¹ Фут – 30,479 сантиметрга тенг.

тўқнашган маҳали мувозанатини йўқотади, ахийри шундай лаҳза келадики, огирлик маркази алмашиб, терс ағдалириб қолади. Мабодо рўпарадаги айсберг икки дақиқа кечроқ ағдарилганда, кемани босиб қолар ва сувга чўктириб юборар эди.

БЕШИНЧИ БОБ

ЛИВЕРПУЛЬ ОРОЛИ

Энди бригнинг йўлида музлар деярли учрамаётганди. Фақат уфқдаги оқиш ва ҳаракатсиз шуълагина эримас музликлар макони ҳали олдинда эканидан дарак берарди.

Жан Корнбют ҳамон Брустер бурнини кўзлаб борарди. Кема ўта қаҳратон кенгликларга тобора яқинлашаётгандики, бу ерларга қуёшнинг энг заиф нурлари ҳам тушиб-тушмасди.

Учинчи август куни бриг яхлит ва қўзғолмас музликларга етиб борди. Уларнинг ораси шунчалар тор эдики, «Навниҳол шунқор» ҳали ўннга, ҳали сўлга буриллар, гоҳо шамолга чап беришга мажбур бўларди.

Айтиш жоизки, Пенеллан Марига оталарча ғамхўрлик кўрсатарди. Ҳаво совуқ бўлса-да, у ҳар куни қизни икки-уч соат палубада мажбуран сайр қилдирарди (Бу саломатлик учун фойдали-да).

Қолаверса, Марини матонат туйғуси тарк этмаганди, аксинча, ҳар томонлама матросларга далда берардики, бунинг учун уларнинг эҳтиромига сазовор бўлганди. Андрэ Васлинг эса унинг теварагида аввалгидан баттароқ айланишиб қолганди. У жигарсўхталик билан Марининг кўнглини овлашга урингани сайин қандайдир ёмонликни қалбан ҳис этган қиз унга рўйхушлик бермасди. Шубҳасизки, Андрэ кела-